

ZBIGNIEW SIERPIŃSKI

Problematyka entomologiczna w czasopiśmie „Sylwan”

Spośród wielu czasopism polskich, w których drukowane są informacje poświęcone zagadnieniom entomologii leśnej, na szczególną uwagę zasługuje czasopismo „Sylwan”, obchodzące w 1980 r. sto sześćdziesiątą rocznicę istnienia. Jest to najstarszy w Polsce, a zarazem jeden z najstarszych w świecie periodyków poświęconych leśnictwu i drzewnictwu.

Już w pierwszym numerze „Sylwana” opublikowane zostały wiadomości „o owadach najszkodliwszych w kraju naszym i środkach ogólnych zaradzenia onym”, a w roku 1827 ukazało się „ostrzeżenie o mającym nastąpić w tym roku napadzie owadów lasom szkodzącym”, co można traktować jako pierwszą w historii leśnictwa polskiego prognozę gradacji szkodliwych owadów leśnych.

W latach 1854 - 1858 w „Sylwanie” wydrukowany został „Przewodnik dla służby leśnej rządowej”. Cały rozdział V tego przewodnika, poświęcony ochronie lasów przed najważniejszymi 8 gatunkami szkodliwych owadów, można traktować jako pierwszą w Polsce instrukcję ochrony lasu.

W roku 1903 wyodrębniony został w „Sylwanie” dział zatytułowany „Ochrona lasu”, zapoczątkowany okólnikiem w sprawie tępienia chrabaszczki majowego. Od tego czasu zaczynają się pojawiać liczne informacje o biologii ważniejszych gatunków szkodliwych owadów leśnych i ich wrogów naturalnych oraz możliwości zmniejszenia wyrządzanych przez nie szkód poprzez stosowanie różnych metod zwalczania i profilaktyki.

W roku 1903 wyodrębniony został w „Sylwanie” dział zatytułowany pt. „Ratujemy nasze lasy przed zupełnym zniszczeniem”. Autor domagał się opracowania polskiego podręcznika o szkodliwych owadach i ich zwalczaniu, nawoływał do uchwalenia ustawy krajowej o zwalczaniu szkodników lasów, pól, ogrodów i sadów oraz ustanowienia krajowego entomologa fachowca, który by czuwał nad ochroną lasów prywatnych.

Żądał również wprowadzenia na ówczesnej uczelni leśnej we Lwowie wykładów z entomologii.

W okresie międzywojennym znacznie zwiększyła się liczba artykułów i doniesień na temat entomologii leśnej i ochrony lasu. Przedmiotem opracowań stały się przede wszystkim gatunki owadów występujących na rozległych obszarach lasów, w drzewostanach starszych klas wieku i w uprawach oraz młodnikach.

W 1932 r. rozprawa J. J. Karpińskiego na temat geograficznego rozszedlenia korników na ziemiach polskich zapoczątkowała dział entomologii stosowanej dotyczący rejonizacji szkodliwych owadów. W 1935 r. artykuł poświęcony próbnym poszukiwaniom szkodników sosny zainicjował systematyczne gromadzenie w lasach państwowych materiałów prognostycznych dotyczących ważniejszych szkodników sosny, zimujących w glebie i ściółce leśnej.

Po drugiej wojnie światowej pierwszy numer „Sylwana” ukazał się w 1947 r. Od tego czasu do 1980 r. opublikowanych zostało około 270 rozpraw, artykułów, notatek i doniesień związanych tematycznie z problematyką entomologii leśnej i ochrony lasu przed szkodliwymi owadami. Tematyka entomologiczna była w tym okresie bardzo zróżnicowana. Najwięcej uwagi poświęcono szkodnikom sosny zwyczajnej, która w Polsce jest głównym gatunkiem lasotwórczym.

Spośród najważniejszych foliofagów sosny omówione zostały w „Sylwanie” takie gatunki owadów, jak: osnuja gwiazdzista (*Acantholyda nemoralis* Thoms.), strzygonia choinówka (*Panolis flammea* Schiff.), brudnica mniszka (*Lymantria monacha* L.), poproch cetyniak (*Bupalus piniarius* L.), barczatka sosnowka (*Dendrolimus pini* L.) i boreczniki sosnowe (*Diprion* sp.). W Sylwanie zwracano także uwagę na takie gatunki szkodników upraw młodników i upraw, jak: zwójka sosnoweczka (*Evetria buoliana* Schiff.), skośnik tuzinek (*Exoteleia dodecella* L.), smolik znaczony (*Pissodes notatus* Fabr.), szeliniak sosnowiec (*Hyllobius abietis* L.) oraz inne mniej ważne.

W kilku opracowaniach omawiane były tzw. szkodniki glebowe, którą to nazwą przyjęto określać owady powodujące uszkodzenia i zniszczenia systemu korzeniowego drzew i krzewów leśnych. Zwracana była przy tym uwaga nie tylko na biologię owadów, ale także na ich znaczenie gospodarcze, charakter wyrządzanych szkód, metody zwalczania i sposoby postępowania zapobiegawczego.

Na początku lat pięćdziesiątych zaczęto w Polsce zwracać uwagę na topolę i inne gatunki szybko rosnące. Jednocześnie rozpoczęte zostały badania nad szkodnikami topól, a uzyskane wyniki publikowano m.in. w „Sylwanie”. Na uwagę zasługują zwłaszcza informacje dotyczące rzemlika topolowca (*Saperda carcharias* L.) i rzemlika osinowca (*S. popul-*

nea L.), przeziernika topolowca (*Paranthrene tabaniformis* Rott.) i niektórych stonek (*Chrysomelidae*).

W latach sześćdziesiątych przedstawione zostały w „Sylwanie” także wyniki badań nad szkodnikami wierzb koszykarskich, a mianowicie pieńnikami (*Aphrophora* sp.) i krytoryjką olszowcem (*Cryptorrhynchus lapathi* L.).

Obserwowane w Polsce zamieranie jodły stało się powodem zwiększonego zainteresowania szkodnikami tego gatunku drzewa, a zwłaszcza zwójkami i szkodnikami wtórnymi. Kilka artykułów poświęcono także szkodnikom modrzewia.

Dużo uwagi poświęcono w „Sylwanie” szkodnikom wtórnym technicznym i fizjologicznym, zwłaszcza sosny i świerka, m.in. takim jak: kornik drukarz (*Ips typographus* L.), kornik zrosłozębny (*I. duplicatus* Sahlb.), drwalnik paskowany (*Trypodendron lineatum* Oliv.), cetyniec większy (*Blastophagus* = *Tomicus piniperda* L.), przyplaszczek granatek (*Phaenops cyanea* F.) i inne. W kilku opracowaniach omawiane były szkodniki wtórne drzew introdukowanych.

W licznych artykułach poruszane były zagadnienia zwalczania szkodliwych owadów leśnych. Główną uwagę zwracano na stosowanie walki chemicznej i używanie insektycydów zarówno w zabiegach ratowniczych w drzewostanach zagrożonych przez foliofagi, jak i w zabiegach profilaktycznych stosowanych w odniesieniu do kambiofagów i ksylofagów sosny i świerka.

Niejednokrotnie omawiane były wyniki doświadczeń i zabiegów terenowych zwalczania szkodliwych owadów leśnych przy zastosowaniu biopreparatów.

Na podkreślenie i szczególną uwagę zasługuje fakt, że w „Sylwanie” opublikowano kilka opisów nie znanych dotychczas owadów, szkodników jodły i modrzewia, a także niektórych pasożytów. Omawiane były także gatunki owadów nie wykazane dotychczas z terenów naszego kraju, m.in. czerwiec *Qudraspidiotus gigas* (T. et G.) i mało znane szkodniki leśne, jak np. czerwiec korowinowiec [*Matsucoccus pinii*, (Green)], znamionówka tarniówka (*Orgyia antiqua* L.), krótkostopka sosnowa (*Brachonyx pineti* Payk.), wskaźnica modrzewianeczka (*Semasia diniana* Gn.) i in.

W latach 1956 - 1959 w „Sylwanie” opublikowano prognozy występowania szkodliwych owadów leśnych, jak też poglądy na temat metod prognozowania niektórych foliofagów i kambiofagów. W kilku opracowaniach szczegółowo omówiono niektóre czynniki ekologiczne wywierające wpływ na zmiany w dynamice populacji szkodliwych owadów leśnych, jak np. usłonecznienie drzewostanu, stopień zwarcia, wiek itd.

W „Sylwaniu” drukowano liczne artykuły poświęcone czynnikom oporu środowiska i ich roli w redukcji populacji różnych gatunków szkodliwych owadów leśnych. Przedstawiono wyniki badań mikrobiologicznych nad grzybami owadobójczymi, wirusami i bakteriami. Omawiano także rączyce i różne pasożytnicze błonkówki, mrówki i inne drapieżne owady. Zwracana była również uwaga na ptaki i ssaki — jako na tępiciele niektórych szkodników lasu.

Czytelnicy „Sylwana” mogą znaleźć dużo informacji o owadach występujących na obszarach leśnych znajdujących się w zasięgu oddziaływania przemysłowych zanieczyszczeń powietrza, o ich znaczeniu gospodarczym i dynamice populacji.

Wiele uwagi poświęcono w omawianym czasopiśmie rozległym gradacjom szkodników lasu, zarówno foliofagów, jak i ksylofagów i kambiofagów, owadów nękających, zwłaszcza niszczących pączki sosny. W kilku artykułach omawiane były także zagadnienia entomologii leśnej na terenach parków narodowych i rezerwatów przyrody. Dokonane zostały próby rejonizacji niektórych szkodliwych owadów leśnych oraz oceny zdrowotności obszarów leśnych, ze szczególnym uwzględnieniem roli szkodliwych owadów w lasach nizinnych i górskich.

Dużo uwagi, zwłaszcza w ostatnich latach, poświęcono w „Sylwaniu” biologicznym metodom zwalczania szkodliwych owadów leśnych oraz metodzie kompleksowo-ogniskowej. Dotyczy to wprawdzie w większym stopniu hylopatologii, ale ma też pośredni związek z entomologią leśną. Przedmiotem rozważań były m.in. możliwości wykorzystania w ramach metod biologicznych różnych patogenów, pasożytów i drapieżców. Zwracają uwagę doniesienia o widocznych w biocenozach leśnych skutkach ubocznych stosowania insektycydów.

W omawianym czasopiśmie opublikowano także interesujące rozważania na temat dynamiki populacji różnych gatunków owadów leśnych, informacje o badaniach entomologicznych prowadzonych w różnych ośrodkach naukowych w kraju i za granicą, a także doniesienia i sprawozdania z sympozjów, konferencji naukowych, zjazdów międzynarodowych i kongresów, gdzie zajmowano się m.in. zagadnieniami związanymi z owadami leśnymi.

Większość autorów publikujących współcześnie artykuły o tematyce entomologicznej w miesięczniku „Sylwan” wywodzi się z Instytutu Badawczego Leśnictwa i z trzech instytutów ochrony lasu wyższych uczelni leśnych w Polsce. Poza tym drukują tam pracownicy innych instytutów i uczelni oraz pracownicy terenowej administracji leśnej. Kilka artykułów zgłoszonych zostało przez autorów zagranicznych.

Streszczenia w języku rosyjskim i angielskim udostępniają treść artykułów również czytelnikom zagranicznym. Częste powoływanie się

w literaturze krajowej i zagranicznej, w tym także w podręcznikach na artykuły publikowane w „Sylwanie”, a także tłumaczenie „in extenso” na języki obce za pośrednictwem Centralnego Instytutu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej (CIINTE) świadczy o tym, że są one wysoko oceniane przez autorów zagranicznych, a wkład „Sylwana” w popularyzację wiedzy z zakresu entomologii leśnej jest duży i niezaprzeczalny.

Instytut Badawczy Leśnictwa
ul. Wery Kostrzewy 3, 02 - 362 Warszawa